

ГЛОВО

№6 (105), листопад-грудень 2024 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

ПРИВІЛЕЙ ТВОРИТИ ДОБРО: БЛАГОДІЙНИКИ «ГЕТЬМАНСЬКОЇ СТОЛИЦІ»

*«Благодійність – це не обов’язок, а привілей»
Абрахам Лінкольн*

Ірина ПАЛАМАРЮК

головний зберігач фондів
НІКЗ «Гетьманська столиця»

У сучасному світі благодійність є невід’ємною частиною суспільного життя. Особливо важливою вона стає в складних умовах, які переживає Україна під час повномасштабного вторгнення. У цей нелегкий час музеї, як осередки культури та національної ідентичності, відіграють неocenну роль. День благодійництва для музеїв – це нагода розповісти про виклики, можливості та роль меценатства у формування і збереження культурної спадщини.

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» у Батурині – це не лише унікальний осередок української історії, а й символ нашої державності та боротьби за незалежність. Саме тут творилася історія українського народу: працювали визначні керманічі Української держави, приймалися важливі політичні рішення, вирувало культурне життя.

У час повномасштабної війни значення заповідника «Гетьманська столиця» стає ще більш вагомим. Це місце – нагадування про героїчне минуле нашого народу та джерело натхнення для сьогодення. Водночас війна ставить перед заповідником нові виклики, з якими він не може впоратися без підтримки небайдужих. Благодійництво для «Гетьманської столиці» – це внесок у формування та збереження національної пам’яті, а, отже, і в майбутнє нашої країни.

У 2024 році завдяки залученню благодійників, до фондової колекції заповідника надійшли цінні музейні предмети:

- ікона «Богородиця Одигітрія» XVIII ст., написана невідомим майстром та, ймовірно, походить із одного з храмів Батурина – щедрий дарунок меценатів зі Львова Ігоря Грициняка та Мирослава Табачина;
- унікальні світлини палацу Ки-

рила Розумовського початку ХХ ст. подарував заповіднику Грегор Розумовський – прямий нащадок гетьманського роду;

• ікона «Свята Великомучениця Варвара» та два стільці першої половини ХІХ ст. подарував Ігор Грициняк;

• предмети музейного значення, які розкривають тематику російсько-української війни передав науковий співробітник Національного заповідника «Глухів» Олександр Мірошниченко, який сьогодні боронить Україну в лавах Збройних сил України в групі гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення відділення психологічної підтримки персоналу 3-ї окремої штурмової бригади.

Отримання благодійної допомоги від ТОВ «АНДРЕАС ШТІЛЬ».
Фото 2024 р.

На початку року в заповіднику розпочалася робота з впровадження електронної програми музейного обліку та оцифрування музейних фондів. Це складний процес, який потребує значних ресурсів. Важливу технічну під-

тримку ми отримали у рамках міжнародної співпраці. Від Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Solidarity Fund PL in Ukraine, ГО «Агенція стійкості культури» у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України ми отримали два потужні ноутбуки. Передача обладнання відбулася в рамках проекту «Реєстр музейного фонду України». Компанії Lenovo та ТОВ «АСУС УКРАЇНА» відгукнулися на наше прохання та долучилися до важливої ініціативи з оцифрування. Подаровані благодійниками ноутбуки стануть важливим внеском у роботу заповідника. Вони допоможуть створити електронний облік експонатів та оцифрувати колекцію, що не лише спростить доступ до інформації, але й забезпечить збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь. Це вагомий крок до сучасного підходу в управлінні музейними фондами.

Неocenну допомогу у збереженні та захисті нашої культурної спадщини в умовах війни надали:

• Міністерство закордонних справ Німеччини, Ukraine Art Aid Center, ГО «Центр допомоги мистецтву України-Київ» та її голова Ірина Нікіфорова забезпечили заповідник необхідним обладнанням (зарядні станції, зволожувач повітря, павербанки, ліхтарі, накопичувачі пам’яті, гігрометри, інструменти, енергозберігаючі лампочки) та сучасними пакувальними матеріалами;

• ГО «МЮЗЕЮМ ФОР ЧЕНДЖ» за фінансової підтримки фонду ALIPH Foundation («Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів», що базується в Швейцарії) передала нашому закладу сучасні матеріали та обладнання для збереження музейних предметів у фондосховищі;

• Громадська ініціатива «Штаб порятунку спадщини» спільно з ГО «Агенція стійкості культури» передали заповіднику дерев’яні та пластикові ящики, вогнестійку тканину, евакуаційні мішки, вогнегасники;

АНДРІЙ РОЗУМОВСЬКИЙ — ДРУГ І ПОКРОВИТЕЛЬ БЕТХОВЕНА

**Альона
ГРАБОВЕЦЬ**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

16 грудня виповнюється 254-та річниця від дня народження геніального композитора Людвіга ван Бетховена. Його ім'я, безперечно, відоме кожному, але мало хто знає, що саме син гетьмана України Андрій Розумовський став товаришем і меценатом Бетховена. Подробіці та обставини їхньої дружби висвітлені в цій публікації.

Життєві шляхи двох видатних постатей перетнулися у Відні, де Андрій Розумовський перебував на дипломатичній службі та пов'язав з австрійською столицею й своє особисте життя. У 1788 р. він одружився на австрійці Єлизаветі Тун, представниці знатного аристократичного роду Тун-Гогенштайнів. Мати Єлизавети, Марія Вільгельміна фон Ульфельдт, мала музичний салон – тогочасний центр культурного та громадського життя віденської аристократії. У ньому збиралися любителі музики, зокрема знатні родини: Естерхазі, Лобковіці, Дітріхштайни, Ліхновські. Відомими гостями цього салону були представники віденської класичної школи: Моцарт, Гайдн та Бетховен. Захоплення музикою сприяло тому, що Андрій швидко долучився до музичного життя Відня, де й відбулося знайомство з Людвігом ван Бетховеном.

Коли ж саме це відбулося? На сьогодні точної дати зустрічі віднайти в історичних працях не вдалося, але є ряд фактів, які засвідчують, що це трапилося наприкінці XVIII ст. Один з них наведений у багатотомному щоденнику австрійського державного діяча Карла фон Ціцендорфа, який є важливим джерелом історії Австрії та історії культури Відня і містить численні записи про Гайдна, Моцарта, Бетховена. 23 квітня 1795 р. Карл фон Ціцендорф зазначив, що увечері він зустрів Бетховена, який грав на фортепіано у пані Єлиза-

вети Розумовської. Тоді подружжя Розумовських проживало окремо, в орендованому будинку на вулиці «Johannessgasse».

Іншим фактом є те, що прізвища Розумовських містяться серед переліку підписників на твір Бетховена «Тріо для фортепіано, скрипки, віолончелі», виданий у 1795 р. Дружба між талановитим композитором та сином гетьмана України сприяла розвитку квартетної музики, що лише перебувала на етапі становлення. У 1806 р. класик написав Три струнні квартети № 7, 8, 9 і присвятив їх своєму покровителю. Про це свідчить присвята на титульній сторінці видання квартетів та зображений на ній герб сім'ї Розумовських, які увійшли в історію музики, як «Квартети Розумовського». Цікавим є й те, що у струнних квартетах лунають мотиви українських пісень. У першому – «Ой, на дворі метелиця», а в другому – «Від Києва до Лубен насяла конопель». За однією з версій, Бетховен почув українські пісні у палаці свого покровителя. До того ж, композитор користувався бібліотекою Андрія Розумовського, де міг побачити нотне зібрання.

Прем'єра квартетів відбулася у палаці Андрія Розумовського, але точна дата не відома. Опублікували їх вперше у 1808 р. Спочатку аудиторія сприйняла квартети неоднозначно, піддалися вони й критиці. Приміром, наприкінці лютого 1807 р. у Allgemeine Musical Zeitung писалося: «Три нових,

дуже довгих і важких скрипових квартети Бетховена, присвячених російському послу графу Розумовському, привертають увагу всіх поціновувачів. Вони глибоко продумані й чудово опрацьовані, але не зрозумілі загалом...». Проте, насправді «Квартети Розумовського» встановили нові стандарти, які гідно оцінили з часом. За словами бібліографа Людвіга ван Бетховена Вільгельма фон Ленца: «Ці три квартети краще було б назвати чудесами. Ніщо не зрівняється з ними у цьому стилі».

У 1808 р. Андрій Розумовський створює перший в Європі професійний струнний квартет. До його складу увійшли професійні музиканти: Ігнац Шуппанціґ (перша скрипка), Луї Сіна (друга скрипка), Франц Вайс (альт), Джозеф Лінке (віолончель). Квартет Розумовського перебував у повному розпорядженні Бетховена та виконував усі його твори. Не без підстав його почали називати квартетом Бетховена. На чолі з композитором, Квартет Розумовського давав концерти у віденському палаці Андрія щочетверга з дванадцятю до другої. Відбувалися вони у центральній залі садового крила палацу, названому «Бетховенхолом».

Син гетьмана України часто і сам виконував партію другої скрипки у власному квартеті. Нерідко йому акомпанували на фортепіано дружина Єлизавета та її сестра Марія Крістіна Жозефіна фон Ліхновська. Протягом свого життя Андрій постійно удосконалював музичну майстерність. За порадою Бетховена, він робив це під керівництвом австрійського музичного педагога та композитора Еммануеля Алоїза Ферстера.

У 1808 р. Людвіг ван Бетховен написав Симфонію № 5 та 6, присвятивши їх теж Андрію Розумовському. Прем'єра творів відбулася 22 грудня того ж року на грандіозному концерті у Theatr an der Wien. Вийшли друком музичні твори наступного 1809 р.

П'ята симфонія стала одним з найвідоміших творів класичної музики, принесла всесвітню популярність композитору.

*Бетховен і квартет Розумовського. Фото.
Зроблене на основі картини художника
Августа Боркмана. 1880 – 1890 рр.
Зібрання Віденського Музею*

Початок на стор. 1

- для догляду за насадженнями на наших пам'ятках садово-паркового мистецтва ТОВ «АНДРЕАС ШТІЛЬ» подарувало трактор-косарку, мотокоши та обприскувач, а компанія Dnipro-M потужну бензопилу.

Дуже важливою, особливо під час війни, була і залишається просвітницька діяльність заповідника. Наші просвітницькі проекти в цьому році підтри-

мали:

- Благодійний фонд «Спадок Гетьманщини» надав кошти на друк книги «Василь Різниченко. Нариси з історії Чернігово-Сіверщини», упорядниками якої стали співробітники заповідника;

- Благодійний фонд «Берегиня» забезпечив подарунками цьогорічних учасників конкурсу РОЗУМфест.

Загальна сума благодійної допомо-

ги заповіднику у 2024 році склала 12217000 грн.

Сьогодні кожен внесок у збереження «Гетьманської столиці» - це крок до Перемоги. Тільки разом можемо зберегти українську історію, щоб майбутні покоління пам'ятали, хто вони є і за що боролися їхні предки. Ми висловлюємо щире вдячність усім нашим друзям-благодійникам за вашу підтримку! Ваша допомога є неоціненною!

ДЖОВАННІ ПІРАНЕЗІ В КНИЖКОВОМУ ЗІБРАННІ АНДРІЯ РОЗУМОВСЬКОГО

**Анастасія
НІКІТІНА**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Унікальну й різноманітну бібліотеку зібрав у своєму віденському палаці Андрій Розумовський – третій син гетьмана України Кирила Розумовського. На жаль, частина колекції загинула в пожежі 1814 р., тому пошук і відтворення змісту бібліотеки – довгий й копітний процес.

Завдяки електронному каталогу фондів Гайдельберзької університетської бібліотеки (Німеччина) науковим співробітникам Національного заповідника «Гетьманська столиця» вдалося знайти оцифрований примірник видання німецькомовного «Каталогу багатого та чудової колекції старих ручних малюнків, мініатюр, старих гравюр на міді, офортів, ксилографій, книг, малюнків тощо з маєтку пана Йозефа К. Ріттера

фон Клінкоша: аукціон у понеділок, 15 квітня 1889 року та наступні дні», де зазначається про продаж книги з колекції князя Андрія Розумовського. Це книга «Дж. Піранезі, Канделябри, Циппі, Люцерна та старовинні прикраси. 2 т. Рим 1778» («Piranesi, J. V. Vasi, Candelabri, Cippi, Lucerne ed ornamenti antichi. 2 Bde. Rom 1778»), що є двотомним каталогом із зображеннями давньоримських канделябрів, старовинних надгробних пам'яток, античних декоративних розписів тощо. Автор видання – італійський художник і гравер Джованні Баттіста Піранезі. За дослідженням італійського історика архітектури ХХ ст. Манфредо Тафурі, у каталозі зображені речі, що були виготовлені самим Піранезі в комерційних цілях, а також містить деякі проекти майбутніх витворів. Каталог надрукували з метою продажу для колекціонерів, які відвідували

Італію.

Наявність такого каталогу в книжковій збірці Андрія Розумовського не дивина, адже син українського гетьмана славився пристрасстю до колекціонування творів мистецтва, скульптури та книг. А зазначене видання об'єднує одразу декілька його захоплень. Книга Дж. Піранезі – це лише невелика частина унікальної й різноманітної бібліотеки Андрія Розумовського, дослідження якої продовжується.

Зображення вази з книги Дж. Піранезі «Канделябри, Циппі, Люцерна та старовинні прикраси», 1778 р.

ЗЕМЕЛЬНІ ВОЛОДІННЯ РОДИНИ БІЛІКІВ (Продовження. Початок у №1 (100) 2024 р.)

**Наталія
ДРОБЯЗКО**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Продовжуємо знайомство з історією формування земельної власності батурицької родини Біликів.

Петро Пилипович Білик (1879 – 1953) у шлюбі з Оленою Мойсеївною (1878–1946) мали 10 дітей. Дбаючи про їхнє майбутнє, батько турбувався про власну ділянку землі для кожного. Він стає членом Батурицького товариства взаємного кредитування в 1912 р. і разом з кумом, Петром Васильовичем Дробязком, він придбав у конопольського купця Елі Юдовича ділянку лісу під вирубку поблизу Батурина загальною площею 44 десятини (48,07 га).

15 травня 1914 р. Петро Білик купив орну землю, про що свідчить збережена купча: «Ми, що нижче підписалися, з однієї сторони – міщанка Дарина Протасівна Новохацька, з другої сторони – міщанин Петро Пилипович

Білик уклали дійсну домашню купчу кріпость в наступному. Я, Дарина Протасівна Новохацька, продала Петру Пилиповичу Білик власну ділянку орної землі мірою одна десятина триста квадратних сажнів (1,024 га) в Чернігівській губернії Конопольського повіту в дачах м. Батурин в урочищі Кремениця». За цю ділянку покупець Петро Білик сплатив 1100 руб. У купчій, традиційно для даного типу документів, ішлося і про те, що ділянка раніше нікому продана не була, не внесена у заставу, не є спірною та під заборону не перебуває. Після сплати Білик став законним власником ділянки, а після його смерті право власності перейшло його дітям. Цей документ підписали обидві сторони, а також свідки: Михайло Мохно, Петро Ситник і Захар Мохно.

Оформивши документ на придбання ниви, Петро Білик взяв у Дарини Новохацької земельні наділи в оренду на 24 роки. Як зазначено в документі: «Я, Новохацька, віддала в орендне користування Білику наступні ділянки землі: ділянку сіножаті в урочищі «Сині Онучі» мірою три десятини (3,027 га). Іншу ділянку сіножаті в цьому ж урочищі, мірою дві десятини (2,18 га)». За кожен рік оренди покупець мав сплачувати по 100 руб. У документі також зазна-

начено: «У випадку якихось державних змін чи громадської постанови щодо перерозподілу землі оренда залишається непорушною до кінця її терміну».

У 1924 р. Петро Білик знову примножив свої земельні володіння. Це сталося після конфлікту з його батьком. Син заявив претензію на частину родинної земельної ділянки на Городку (територія резиденції гетьмана І. Мазепи). Справа дійшла в суд. Зберігся виконавчий лист, де зазначено: «1924 р. березня 31 дня Батурицька Райземкомісія в складі голови Рыбака та членів Тимошенко і Збитнева у публічному судовому засіданні розглянувши справу з позову Петра Білика до Пилипа Білика за утаєну землю...». А вже 17 квітня того ж таки року комісія в складі районного агронома М. Короткевича, представника міської ради Г. Карнаука та представника від колективу незаможних селян С. Хвостика здійснили вилучення землі. У документі йдеться про виділення землі на користь позивача в розмірі «4 десятини 12 кв. сажнів (біля 4,65 га) в дачі м. Батурин Конопольського округу Чернігівської губернії в урочищі Городок».

Отже, згідно документів, ця родина в 20-х роках ХХ ст. мала у власності 58, 95 га земель різного призначення.

ВІДКРИЙТЕ ДЛЯ СЕБЕ «ГЕТЬМАНСЬКУ СТОЛИЦЮ» ОНЛАЙН

**Наталія
СУШКО**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Сьогодні, щоб усвідомити історію українського державотворення, до Національного заповідника «Гетьманська столиця» їдуть люди з усіх країн світу.

Для колективу заповідника важливо дати змогу кожному почути про Батурин, відкрити для себе його історію, яка ознаменована 53-річним періодом гетьманської столиці та діяльністю гетьманів Дем'яна Ігнатовича, Івана Самойловича, Івана Мазепи, Кирила Розумовського. Для тих, хто не в змозі приїхати, але дуже прагне побувати у Батурині, науковий колектив ще у 2020 р. спільно з ТРО «Кон-такт» підготували сценарії та зняли відео-екскурсії по музейних об'єктах заповідника. Результатом стали чотири відео-екскурсії, які можна переглянути на YouTube каналі «Національний заповідник «Гетьманська столиця»».

З часу публікації на YouTube каналі заповідника, відео-екскурсії користуються значною популярністю: їх переглядають, ставлять вподобайки та пишуть коментарі. У цій статті проаналізуємо успішність проекту популяризації музеїв «Гетьманської столиці» через відео-екскурсії. Найпопулярнішою серед наших глядачів є

«Відео-екскурсія палацом гетьмана Кирила Розумовського». Вона триває 9 хвилин та знайомить з історією будівництва, руйнації та відродження палацово-паркового комплексу Кирила Розумовського. У відео також можна дізнатися про родину та державницьку діяльність гетьмана. За 4 роки цю екскурсію переглянуто 6020 разів, поставлено 211 вподобайок та написано 25 коментарів. «Місце, яке варто відвідати! Історична спадщина, яку варто знати», – написала Юлія Грабова, наша постійна глядачка. Також глядачі екскурсії пишуть, що бажать відвідати палац гетьмана Кирила Розумовського та побачити все на власні очі.

Популярністю користується і відео-екскурсія «Подорож Цитаделлю Батуринської фортеці». Упродовж 6 хвилин можна ознайомитися з історією будівництва Батуринської фортеці та значенням самої Цитаделі як урядового центру гетьманської столиці Батурина. Відео-екскурсія має 2400 переглядів, 125 вподобайок та 5 коментарів. «Дуже рекомендую відвідати ці місця», написав Олександр Ярошенко. Цей ко-

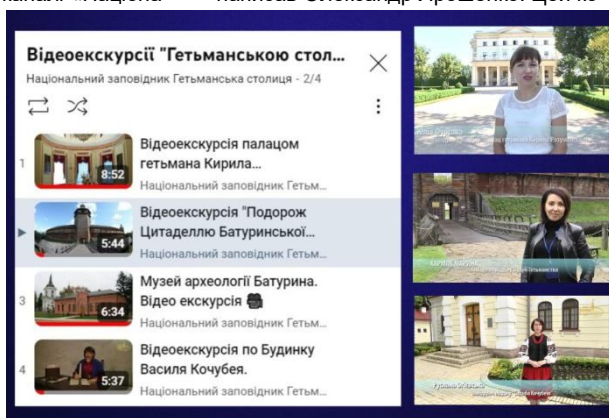
ментар дає розуміння, що відвідування території Цитаделі Батуринської фортеці справляє незабутні враження як в офлайн, так і в онлайн форматах.

Третє місце розділили відразу дві відео-екскурсії. Так, відео-екскурсія «Музей археології Батурина», що триває 7 хвилин, знайомить з історією Батурина від найдавніших часів до 1708 року. З часу завантаження на YouTube має 1469 переглядів, 60 вподобайок та 8 коментарів. До неї глядачі залишили схвальні відгуки та запитання. До прикладу: «Чому спалили Батурин?» цікавився Максим Протазов, на що отримав ґрунтовну відповідь від істориків заповідника.

Відео-екскурсія по Будинку В. Кочубея – це історія самої споруди, що 200 років була власністю родини Кочубеїв, а також історії життя та діяльності представників цієї родини. З дати публікації цю відео-екскурсію переглянули 788 разів та поставили 63 вподобайки – це своєрідна подяка за отримані позитивні емоції від перегляду. «Цікава екскурсія!» написав Володимир Бичек, наш найактивніший глядач.

Для зручності перегляду та пошуку на YouTube заповідника ці відео-екскурсії зібрані в один плейлист – відео-екскурсії «Гетьманською столицею». Перегляд відео-екскурсій дозволить не тільки з користю провести час, але і відволіктися від суворой буденності воєнних днів.

Сьогодні, коли триває війна в Україні, найціннішим для нас є не втратити зв'язок та можливість спілкування з нашими відвідувачами. Ми продовжуємо наше щоденне музейне життя та підлаштовуємося під виклики військового часу, працюємо над створенням нового відео контенту. Найкращою підтримкою для нас буде підписка від вас на наш YouTube, а також перегляди, вподобайки та коментарі.

Відео-екскурсії на YouTube каналі
«Національний заповідник «Гетьманська столиця»»

КОЗАЦЬКИЙ РІД БОКАНІВ

**Надія
ПРОКОПЕНКО**

молодий
науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Даною публікацією продовжуємо знайомити вас із історією козацьких родин містечка Батурин. При підготовці статті нами були опрацьовані опубліковані матеріали про родину Боканів, метричні книги за 1875-1918 рр. Воск-

ресенської церкви в Батурині (Державний архів Чернігівської області), а також спогади представників родини Боканів, що зберігаються в науковому архіві заповідника «Гетьманська столиця».

Найдавніші згадки про представників козацької родини Боканів зафіксовані у метричній книзі Воскресенської церкви за 1890 р. У документі є запис про смерть козака Федора Івановича Боканя. Завдяки метриці ми дізналися рік його народження – 1843, соціальний статус – «козак» та ім'я пращура – Іван Бокань. Джерела містять відомості й щодо статків та сфери діяльності Фе-

дора Івановича Боканя: «мав 8,5 десятин землі, був членом повітової комісії з генерального межування земель».

Завдяки спогадам достеменно відомо, що родина проживала у Батурині за сучасною адресою вулиця Грушевського, 7.

Про дітей козака Федора Івановича Боканя віднаходимо записи у метричних книгах Воскресенської церкви. Так, згідно запису у метриці від 24 квітня 1876 р. «у козака Федора Івановича та Наталії Микитівни Бокань народилася донька Олена». Також у метриках церкви віднаходимо дані про народження у подружжя Боканів сина Си-

ли (від 27 липня 1878 р.) та Миколи (від 4 квітня 1881 р.).

Зі спогадів про родину ми дізнаємось, що молодший син Микола продав успадковані від батька 8,5 десятин землі. На отримані ж від продажу землі кошти купив фотоапарат та облаштував у Батурині фотостудію за адресою вул. Грушевського, 7.

У метриці Покровської церкви зроблено запис про те, що «6 липня 1905 р. козак Микола Федорович Бокань одружився з Вассою Трохимівною». У джерелі є інформація і про те, що подружжя виховувало сімох дітей: Миколу 1906 р.н., Бориса 1909 р.н., Олександра 1914 р.н., Костянтина 1911 р.н., Лева (Леоніда) 1916 р.н., Володимира (?) та Ганну 1919 р.н.

Під час Першої світової війни (1914-1918) Микола Федорович був мобілізований до війська. Після війни повернувся до Батурина й займався улюбленою справою – фотографуванням.

По-різному склалася доля кожного з дітей Миколи Федоровича. Страшні роки репресій, голоду, війни, організовані комуністичною навалою, не оминули родину. У 1937 р. Микола Федорович та його син Борис Миколайович були позбавлені волі на 5 та 8 років та відправлені до виправно-трудових таборів. Причиною цьому стали звинувачення їх в участі у антирадянській агітації, а саме поширенні світлин, що ви-

ображали сувору радянську дійсність. До рідного Батурина вони більше не повернулися. Борис помер 8 грудня 1939 р. у Північно-Східному виправно-трудоному таборі (Колима), а Микола Федорович відійшов у засвіти 14 квітня 1942 р. у Ягринському виправно-трудоному таборі (ГУЛАГ). Інформація, яка стосується долі інших дітей Миколи Боканя віднайдено небагато: син Костянтин помер від голоду у 1933 році, Володимир служив дзвонарем при Воскресенській церкві, одруженим не був, а донька Ганна, шукаючи кращої долі, виїхала на Донбас.

Брат Миколи Федоровича, Сила, був одружений з Мариною Родіонівною. Подружжя мало 3 синів: Василя 1914 р.н., Михайла 1918 р.н. та Івана 1932 р.н. Родина проживала у Батурині по сучасній вулиці Незалежності України, 25.

Під час колективізації Сила Федорович був змушений віддати частину успадкованого від батька майна до місцевого колгоспу, а його синам довелося йти працювати до новостворених колгоспів. Старший син Іван працював механізатором у місцевому колгоспі «Імені ХХІ партз'їзду», а Михайло – трактористом на машинно-тракторній станції в Батурині.

На початку Другої світової війни, у 1941 р. сини Василь та Михайло були призвані до війська. З фронту вони не повернулися.

Подружжя братів Боканів: Миколи та Васси, Сили та Марини. Батурин, початок ХХ століття.

До нашого часу в Батурині мешкає Михайло Іванович Бокань, онук Сили Боканя. Він шанує та береже пам'ять про своїх пращурів і є гідним нащадком козацького роду Боканів.

Опрацювавши та систематизувавши архівні писемні матеріали, варто зазначити, що представники батуринської родини Боканів мали непросту долю. Маючи активну громадянську позицію, вони зазнали репресій і поневірянь. Однак, попри всі негаразди «чорвоного» століття, рід не зник безслідно.

ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ В БАТУРИНІ В КІНЦІ ХVІІІ СТ.

Наталія ПИЛЬТЯЙ

науковий співробітник НІКЗ «Гетьманська столиця»

Наприкінці ХVІІІ ст. у Батурині діяло 4 церкви: Покрови Пресвятої Богородиці, Святого Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова, Троїцька та Миколаївська. Ці церкви належали до Конопської протопопії Чернігівської єпархії, а загальна кількість їх парафіян становила 3538 осіб.

У даній статті розглянуто відомості метричних книг вказаних церков стосовно відображення інформації щодо померлих парафіян за 1798 – 1799 рр.

За ці 2 роки у метричних книгах було зафіксовано 328 записів про смерть. Чоловіча смертність перевищувала жіночу на 28 осіб. У середньому, йшло з життя 164 особи щороку, тобто приблизно кожні два-три дні відбувалося поховання.

За віковим поділом померлих абсо-

лютну більшість становило активне працездатне населення, тобто дорослі (15-59 років) – 221 особа, діти до 14 років – 81 осіб та літнього віку (59+ років) – 26. Метрики свідчать, що високою смертність була серед дітей від народження і до 5 років. Таких нараховується 63 записи, з яких 47 – немовлята від 0 до 1 року. Найстаршого померлого парафіянина зафіксовано у метриці Покровської церкви за 1798 р. Це був 78-річний посполитий Григорій Загорулько.

Варто зауважити, що лише у двох метричних книгах за 1798 р., Покровської і Миколаївської церков, вказано причини смерті. Тож з цих метрик маємо відомість, що частина батуринців помирали від невизначених захворювань, які називали просто «хвороба». Можна припустити, що такі записи робилися через неможливість встановити правильний діагноз. Зазначали недуги органів дихання: сухоти, застуда, кашель. Значну частину становили записи, що вказували не на конкретне захворювання, а скоріше на стан організму, пов'язаний з віком: «від старості», «від дитячої».

Розподіл смертей за місяцями по-

казав, що найбільша кількість померлих була зафіксована у зимові місяці, особливо у січні – 58 осіб, після чого прослідковується незначний спад. Менше за все померлих зареєстровано у вересні – 9 осіб.

Отже, за даними метричних книг про померлих, визначено, що більшість людей помирали у дорослому віці, але високою залишалася дитяча смертність. В цілому, такі показники смертності у Батурині останніх років ХVІІІ ст. були притаманні традиційному суспільству того часу.

Покровська церква, фото поч. ХХ ст.

ВОЛОДІННЯ РОДИНИ САВИЧІВ У БАТУРИНІ

**Руслана
ОГІВСЬКА**

завідувач відділу
НКЗ «Гетьманська
столиця»

Представники козацько-старшинського роду Савичів не одне десятиліття фігурували на політичному небосхилі гетьманського Батурина. Значна частина маєтностей родини знаходилась на території Батуринської сотні, про що свідчать писемні джерела.

У даній статті буде проаналізовано виявлені відомості про володіння правнуків генерального судді Сави Прокоповича (?–1701), синів бунчукового товариша Федора Семеновича Савича (бл. 1691–1750) Федора та Петра Савичів у містечку Батурині та селі Пальчики, які подавались у 1768 р. до комісії по складанню Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр. і нині зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві.

Федір Федорович Савич (1718–1778) народився в с. Ведмеже на Роменщині. Універсалом від 2 травня 1750 р., за служби його прадіда, діда і батька, отримав чин бунчукового товариша. Одружився з Марією Якубович (1730–1790), дочкою генерального осавула Я. Якубовича. Певний час займав архітекторську справою. Першим його творінням у співавторстві з учителем А. Квасовим та М. Мостипановим став Троїцький собор у Глухові. Упродовж 1766–1782 рр., за проєктом А. Квасова зводив будинок другої Малоросійської колегії – службової резиденції генерал-губернатора Малоросії П. Румянцева.

Відомість про володіння Федора Савича в Батурині та селі Пальчики, які дісталися йому у спадок, розпочинається з опису пальчиківського двору. З надвірних будівель згадується житлова будівля для господаря, комора, стайня, де утримували 4 коней, 3 хліви та клуна. В зазначеному дворі проживали підсусідки Федора Савича – Сидор Кочерженко (59 років), Василь Охріменко (32 роки) та Корній Кочерженко (26 років) з родинами. Як зазначається у відомості, служителі «осідлости й ґрунтов не іміють», живуть за рахунок власника.

До вищезгаданого пальчиківського двору належало 22 ниви під селами Обмачів, Городище та Тростянка на 60 днів (близько 48 га), 4 сінокоси під селом Городище, де накошувалося 80 п'ятикопичних возів сіна. Частину володіння становили ліси з насадженнями дуба, вільхи, липи та ліщини, придатні для дров, загальною площею 5418 са-

женів (11 562 м²). Город пустий мірою 80 на 12 сажнів (171 на 26 м). Шість пустих плеців (земля під будинком та городом, призначена для забудови). З них половина знаходились під Батурином, а три – в Батурині. З них один знаходився на базарі і призначався для торгівельної комори.

У відомості зазначено двір в Батурині з надвірними будівлями: хатою для обрислуги, коморою та хлівом. У ньому проживав мірочник Грицько Бузуненко (30 років) з родиною: «Оной мірочник Бузуненко, звання козачого, осідлости і ґрунтов не імієт, но живєт в прописанном дворі панському».

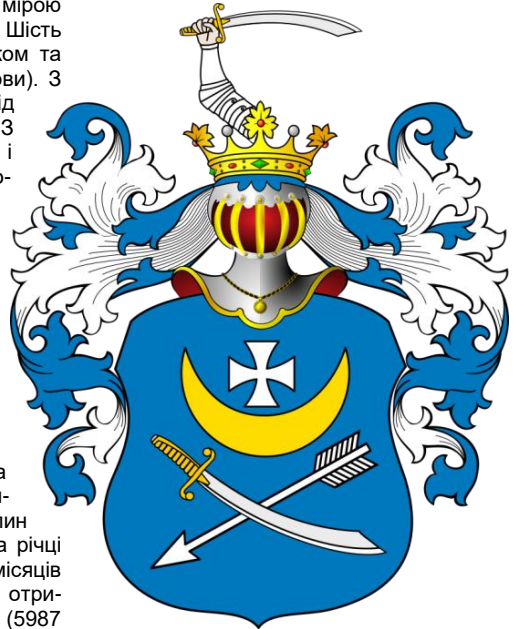
Складовою прибутків Федора Савича був млинарський промисел. У власному володінні мав млин з двома борошняними колами на річці Сейм під Батурином. За вісім місяців на власні потреби з млина він отримував хліба: жита 40 четвертей (5987 кг), гречки 8 четвертей (1133 кг), овса 7 четвертей (992 кг).

Петро Федорович Савич (1729–1772) служив при Генеральній військовій канцелярії (1747–1749). У 1750 р. отримав звання бунчукового товариша, а у 1754 р. був призначений на службу до Ніжинського полку. У 1757 р. Петро Савич одружився з донькою генерального хорунжого М. Ханенка Анастасією Ханенко (1737–?). Подружжя виховало синів Федора (1747–?) та Степана (1753–?), які в 1779 р. служили в Угорському гусарському полку.

У відомості про володіння бунчукового товариша Петра Савича йде мова про три двори. Старий двір він мав в Батурині по вулиці Горбанівці. В дворі була хата для обслуги, в якій мешкав підсусідок Іван Попелнюх (40 років), уродженець Батурина, звання посполитого з дружиною та чотирма дітьми «пахатної землі, сінокосу, лісу не імієт. Імієт ремесло шевское, в цех записан і повинност к оном управляет. С онова пропитається».

Двір під горою на вулиці Городищечку. З надвірних будівель згадувалась 1 хата, 1 хлів, 1 клуна. В дворі проживала вдова Єфросинія Василенкова (40 років) з чотирма дітьми. До двору належало 5 нив, які були придбані Савичем у батуринських козаків. Єфросинія у власному господарстві мала корову та вола.

Згідно розпису поділу маєтностей, Петро Савич отримав березовий ліс під селом Ксензовкою площею в 592 з половиною сажнів (1264 м²) та половину соснового лісу, придатного для будівництва, під селом Мельнею площею 676 з половиною сажнів (1 444 м²). Три сінокоси, з яких отримував «50 воз

Герб роду Савичів

трави посредственной». Він, як і брат, мав млин в Батурині на річці Сейм «мелница една на два камені. Мелит літом і зимою, а весною, за потопленням болшой води, стоять без молоті». За рік перемелювали 1000 пудів хліба. Отримували 100 четвертей (14 169 кг) борошна.

Петро Савич також мав у власному володінні декілька «плеців». В Батурині, поруч з Кочубеївщиною, «плєць дворовой близ церкви Воведенской, над яром, без строения. Мірою в длину 47, вшир 27 сажней і еден аршин. Плєць на предмісті близ брами Митченской, ідучи із города [Батурина] в лівой стороні. Плєць в самому городі жилой прадіда ево, Савича, Сави Прокоповича, умершого судії генерального, близ брами Митченской, мірою 75 сажней і один аршин с половиною. Плєць для торгової лавки впусті».

Хоча Савичі не мешкали у Батурині, успадковані ними угіддя і промисли продовжували приносити їм прибуток. Земельні наділи представлени значною кількістю нив, сінокосів та лісів. Немалий дохід Савичі отримували від млинарського промислу. Документи про право на володіння також розкривають питання розташування у Батурині дворів їхнього прадіда, генерального судді Сави Прокоповича, за часів гетьманування Івана Мазепи, на межі XVII–XVIII ст. Вірогідно, Федір і Петро Савичі були останніми власниками цих спадкових маєтностей, адже по їхній смерті, під час складання опису Новгород-Сіверського намісництва їхнє прізвище серед батуринських власників вже не значилося.

БАТУРИН ЯК СИМВОЛ ГЕТЬМАНЩИНИ У ТВОРАХ МИКОЛИ ЛАЗОРЬСЬКОГО

Приурочено 140-й річниці з Дня народження Миколи Лазорського

**Наталія
СЕРДЮК**

молодший
науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Письменник Микола Панасович Кокішко (1860–1970) (літературний псевдонім – Микола Лазорський) – уродженець Полтави, один з найпомітніших письменників української діаспори, в'язень сталінських концтаборів. Дивом вижив, переживши два арешти, звинувачення у контрреволюційній діяльності, 13 років заслання, з них три роки – на Колими.

Історична белетристика стала для М. Лазорського головним напрямком творчості. Емігрує у 1944 р. до Західної Німеччини. Маючи дві вищі гуманітарні освіти, досвід роботи в музеї, у 1946 р. почав працювати над історичним романом «Гетьман Кирило Розумовський». Довгий час твір лежав у шухляді, а побачив світ лише 1961 р. у видавництві «Дніпрова хвиля» в Мюнхені. Тоді автор мешкав уже в Мельбурні (Австралія), де брав активну участь у культурному житті української діаспори. У 2003 р. твір було перевидано у Київському видавництві «Обереги» із збереженням авторської орфографії.

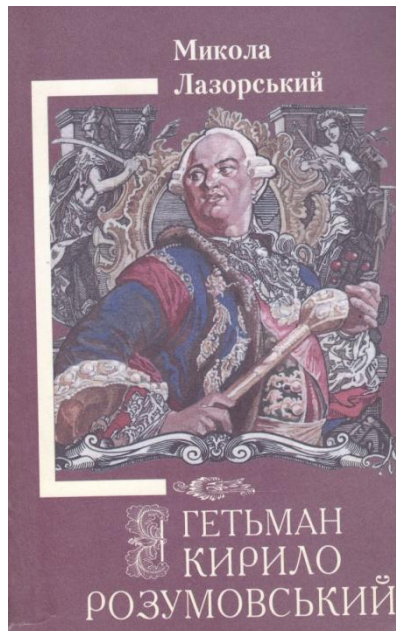
Вже з назви зрозуміло, що головним героєм роману є гетьман України Кирило Розумовський (1728–1803). Широке багатоколірне полотно української історії від дитячих років Кирила (у автора – Кирика) і до самої смерті гетьмана представлено у цьому непересічному творі.

Впродовж усієї розповіді, зокрема, після виходу на сцену дорослого Кирила, в ньому незримо присутня минулина і тінь І. Мазепи, його чин, його біль, його улюблена столиця Батурин. З перших же сторінок відчувається пієтет до столиці (тоді вже колишньої), наприклад, коли на запитання московських посланців отетерілі лемешівські селяни відповідають, що у них в селі ніяких графів немає, хіба у «самому Батурині».

В основному сюжеті автор не відходить від історичної правди, часто робить на початку розділів преамбули з історичним фактажем, особливо детально зупиняючись на геополітичних віхах європейської історії та загарбницьких діяннях російської імперії в усьому світі. Як і годиться в історичних романах, автором представлені як реальні історичні постаті, географічні назви, по-

дії, так і вигадані. Деколи автор дозволяє собі трохи змінити імена історичних осіб, як-от Наталія Дем'янівна Розумиха у нього Демидівна, Батуринський Миколаївський Крупицький монастир – Крупицький, м. Козелець – м. Козельці. Справжніми ж історичними постатями твір аж рясніє – рідні Кирила Розумовського (брат, сестри, зяті, дружина, діти, онуки), онук В.Л.Кочубея Семен Кочубей, графи Теплов, Румянцев, Завадовський, Гендриков, Воронцов, генеральний писар Безбородько, настоятель Батуринського Крупицького монастиря архимандрит отець Варсонофій. Цікаві і колоритні персонажі з народу. Особливо впадають в око козацькі прізвища: Нездойминога, Лелека, Неридаймомамати, Парасочка, Канталупенко, Неїжкаша, Перекотиполе, Кувікало, Довгополенко, Красношапка, Старцьовод. Дуже багато уваги приділив автор темі становлення родини Розумів при царському дворі, а також народним сподіванням, пов'язаним із відновленням інституту гетьманства.

Автор змальовує, як ревно гетьман приділяє увагу розбудові Батурина наперед як політичного, освітнього і релігійного центру, особливо проекту Батуринського університету як вищої національної школи.

Лазорський М. «Гетьман
Кирило Розумовський», 2003 р.

Символічною є зустріч у Європі онука Пилипа Орлика, графа Пилипа Стенфлюкт (у автора Штейнфліта) із Кирилом Розумовським. Підкреслюючи особливу значущість і символізм саме

Герб Кирила Розумовського.
Художник Г. Нарбут, 1914 р.

гетьманської столиці для відновлення козацьких вольностей, постаті гетьмана, яка нерозривно пов'язана із столицею, Пилип палко наполягає: «Ви мусите тепер бути в Батурині!». З іншого боку, невдовзі його антипод, граф Потьомкін, висловлює позицію зажерливої і знахабнілої імперії: «Резидування ясного пана в Батурині може легко дати причину до заколотів». Але найприкріше для сивочолого батька-гетьмана чути від власного ж сина-дипломата Андрія Розумовського про небезпечність перебування «в Батуринському палаці, немов вивіска козацької минувшини». Нове покоління, сформоване у інших реаліях, звикле до розкошів, не хотіло і чути про українську автономію, навіть із уст власних батьків.

Змарніли у своїх мріях відновити українську автономію бодай у вигляді родового гетьманату, Кирило Розумовський підводить сумні підсумки своїх марних зусиль: «Пан Бог свідок тому, як я старався зберегти духовні сили нашого народу, але Московія і тут зробила рішучий пролам. Сам Пан Бог бачив, як я хотів і старався зберегти козацький народ від помосковлення».

Не відступив автор від історичної правди, коли описував останні роки гетьмана, які він провів, попри незадоволення імперської влади, саме в улюбленому Батурині, і був похований саме тут: «В такі великі переходові дні вмирав у себе в Батурині самотній, всіма забутий гетьман Розумовський».

Саме завдяки таким українським письменникам-патріотам, як Микола Лазорський, що ризикуючи своїм життям в умовах репресій та вимушеної еміграції описували трагічні моменти української історії, ми відродилися як нація. Вони підтримували боротьбу за свободу та гетьманський Батурин!

З 9 січня по 18 березня 2024 року Національний заповідник «Гетьманська столиця» провів щорічний творчий конкурс РОЗУМфест.

Любов до України та історії, творчість та креативність – все це містять дитячі творчі роботи, які були представлені на цьогорічному конкурсі.

Дякуємо за підтримку конкурсу Благодійному фонду Надії Вовк «Берегиня».

До вашої уваги пропонуємо роботу з номінації «Слово» Зубко Олександри, 15 років. м. Конопот

ЛИСТ КИРИЛУ РОЗУМОВСЬКОМУ

До Вас, Кириле, напишу листа
В минуле з ХХІ століття.
На плечі впала доля непрята,
Сьогодні в нас криваве лихоліття!
У нашім світі стільки всього є
Такого, що колись ви й не чекали:
Технічна ера у науці настає,
Машини роблять всі щоденні справи.
По відео спілкуємося ми,
Хоч будемо на різних кінцях світу,
Та бачимося з близькими людьми,
По ZOOMу здобуваємо освіту.
Ми знаємо погоду наперед,
Пігулками лікуємо недуги.
Але біда, що помираєм від ракет,
Від рук того, кого вважали другом.
Забули ми, Кириле, про те все,
Що ви для нас виборювали кров'ю.
Тепер нам кожен день біду несе,
Ми платимо життями та любов'ю.
Боролись ви, щоб знову ожила
Єдина і незламна Україна,
Віками цю історію несла
І воскресала з попелу й руїни.
У тобі живе дух вільних козаків –
Царицям, як веліли, не корився.
З впливовими багато мав зв'язків,
І з багатьма для діла поріднився.
Державність українську в ті часи
Ти намагався щиро відродити,
І волю нашу у руках нести,
Щоб дихати могли спокійно діти.
Свободу з пазурів Росії виривав,
Бо ще відтоді нас вони гнобили.

Ти був розумний і про все це знав,
Скількох невинних без причини вбили!
Ти впорався, зробивши стільки справ,
Був сильний духом, чесний та відважний.
Старшинам повноваження давав,
Був українцем відданим та справжнім,
Культуру нашу підіймав, як міг,
Для розквіту шанованого краю,
Про себе пам'ятав та віки зберіг,
І я про тебе, друже, пам'ятаю.
Епоха Розумовського живе
У пам'яті нащадків, не згасає.
Приходять інші, роблять щось нове,
Але про Вас, напевно, кожен знає...
Країна знову ласим є шматком,
За неї так боролися гетьмани!
Кривавий піт стирали рукавом,
І лікували Україні рани.
Ви не боялись хижої орди,
Сміливо йшли країну боронити.
Козак стояв на захисті завжди,
Йому не личить голову хилити.
І знову рідну землю кров'ю залили
Сусіди «мирні», «добрі» та «порядні»...
Шкода, запізно зрозуміли ми,
Не захист то, а плани ворога підступні.
Та з нами Бог завжди поруч йде,
То ж ми здолаєм цю нечисту силу.
Він уперед з молитвами веде,
Хоча ростуть щомити в нас могили...
Та нашу волю ми не віддамо,
Вона від предків нам передалася.
Тоді стояли й зараз стоїмо,
Козацька міць у нас не перевелася!

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Суб'єкт у сфері друкованих медіа
№ R30-04375 від 18.05.2024 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурич Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013

Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована у видавництві ПП Лисенко М. М.
(вул. Шевченка, 20, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600)

Тираж 100 прим. Зам. № 2259

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)

Саєнко Наталія Анатолівна
(відповідальний секретар)

Огієвська Руслана Іванівна

Паламарюк Ірина Юріївна

Нікітіна Анастасія Василівна

Редакція запрошує до співпраці професійних науковців, краєзнавців-аматорів, шанувальників історії